

КОМУНІКАТИВНІ ТАКТИКИ ІНТИМІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі коротких оповідань)

А.Л. Палійчук, канд. філол. наук (Луцьк)

У статті розглянуто комунікативні тактики інтимізації та засоби їх втілення у англомовному художньому дискурсі. Визначено ідіостильові особливості реалізації комунікативних тактик інтимізації у текстах коротких оповідань О. Генрі, К. Менсфілд та С. Моєма.

Ключові слова: автор, дискурс, ідіостиль, інтимізація, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, читач.

Палійчук А.Л. Коммуникативные тактики интимизации в англоязычном художественном дискурсе (на материале коротких рассказов). В статье рассмотрены коммуникативные тактики интимизации и средства их воплощения в англоязычном художественном дискурсе. Установлено идиостилевые особенности реализации коммуникативных тактик интимизации в текстах коротких рассказов О. Генри, К. Мэнсфилд и С. Моэма.

Ключевые слова: автор, дискурс, идиостиль, интимизация, коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, читатель.

Paliychuk A.L. Intimization Communicative Tactics in the English Literary Discourse (on the material of short stories). The article deals with the intimization communicative tactics and means of their implementation in the English literary discourse. The peculiarities of the intimization communicative tactics usage, according to the author's individual style, are determined on the basis of O. Henry, K. Mansfield and S. Maugham short stories.

Key words: author, discourse, individual style, intimization, communicative strategy, communicative tactics, reader.

Незважаючи на активне використання терміна “інтимізація” в сучасній дискурсивній лінгвістиці, лінгвістиці тексту та функціональній стилістиці, досі не існує детального аналізу цього поняття і його сутності. Так, інтимізація розглядається як авторська адресованість, зверненість (Н.Д. Арутюнова, О.П. Воробйова), художній діалог (М.М. Бахтін), спосіб художньої обробки матеріалу, що створює ефект емоційно-інтелектуального спілкування автора з читачем (В.В. Виноградов), акт солідаризації (Ю.М. Лотман), як текстова категорія, що об'єднує співвідносні категорії автора, читача й суб'єктивно-оцінної модальності (С.П. Денисова) та як код (А.В. Корольова), стилістико-синтаксичний прийом (Л.А. Булаховський), як художній стиль (Б.Ф. Шифрін), наративна дистанція (narrative distance) (D. King), як тактики пом'якшення (mitigation) (С. Caffi) та єднання, спільності (togetherness) (А. Ninio, С. Show). Кожне з цих тлумачень, безсумнівно, включає ряд ознак,

притаманних явищу інтимізації, але описує його лише фрагментарно і не систематизовано, що зумовлює **актуальність** запропонованої нами розвідки.

Розглянувши усі існуючі наукові тлумачення терміну “інтимізація”, а також здійснивши аналіз концепту PROCESS/RESULT OF BEING INTIMATE / ІНТИМІЗАЦІЯ у наших попередніх публікаціях (див.[5, с. 24–34]), ми дійшли висновку, що інтимізація – це процес і результат встановлення / перебування у / і підтримання стану близьких, дружніх стосунків між автором (адресантом) та читачем (адресатом); це поведінка автора, що характеризується відвертістю, безпосередністю, неформальністю, приязню, солідарністю та рівністю по відношенню до читача в ситуації асинхронної художньої комунікації. Саме тому, релевантним вважаємо розуміння інтимізації як комунікативної стратегії, що є загальним планом, або “вектором”, мовленнєвої поведінки автора і реалізується у виборі системи продуманих адресантом поетапних мовленнєвих дій, що призводять до скорочення наративної дистанції між автором та читачем; це лінія мовленнєвої поведінки, обрана на основі усвідомлення комунікативної ситуації в цілому і спрямована на досягнення ефекту прямого, безпосереднього, дружнього і умовно синхронного спілкування із читачем.

Спираючись на твердження Л.І. Белехової, вважаємо, що поняття “стиль автора”, на відміну від літературного стилю, припускає виокремлення способу художнього відображення дійсності в творчості певного автора, особливостей поетичного мислення, яке може бути визначене шляхом аналізу його виражальних мовних засобів [2, с. 73]. Кожна комунікативна стратегія характеризується набором та індивідуальним поєднанням мовленнєвих тактик, що реалізуються в дискурсі й по-різному впливають на адресата. **Наше мета** полягає у визначенні комунікативних тактик (далі КТ) інтимізації та встановленні ідіостильових особливостей їх застосування у англомовному художньому дискурсі.

Услід за І.С. Шевченко та О.І. Морозовою, у межах інтегрованого когнітивно-дискурсивного підходу, з урахуванням ментальних основ продукування і функціонування мовлення, розуміємо дискурс як інтегральний феномен, як мисленнєво-комунікативну діяльність, яка протікає в широкому соціокультурному контексті; дискурс – це сукупність мовленнєвих актів, що охоплюють адресантами, адресатами, інтенціональний, контекстний, ситуативний, метакомунікативний, денотативний, локутивний та ілокутивний аспекти [4, с. 27]. Такий підхід дозволяє нам розглядати дискурс і як процес, і як вербалізований продукт цього процесу, тому при аналізі конкретних письмово зафіксованих фрагментів дискурсу вважаємо за можливе звертатися до терміна “текст”. Аналіз художнього дискурсу – звернення до тексту як до феномена процесуального порядку [1].

У художньому дискурсі реалізується чітке розмежування сторін мовленнєвого спілкування – відправником тут постає автор (один або декілька), адресатом є так званий “масовий читач” [3, с. 66–67]. Автор залишає на описі подій свій суб’єктивний відбиток, і

тому художній текст містить ознаки авторської особистості. Отже, основними елементами комунікації в тексті виступає двочленна опозиція – дискурс наратора / персонажний дискурс. Дискурс наратора відображає ті частини тексту, в яких автор (через опосередковану фікційну особу – наратора) звертається до читачів від себе, а не крізь призму персонажних висловлювань. Дискурс наратора є єдино можливим простором втілення його інтимізуючих інтенцій до читача.

Для пошуку та аналізу КТ інтимізації ми звертаємося до текстів 90 коротких оповідань О. Генрі, К. Менсфілд та С. Моєма. Період творчої активності обраних нами авторів приблизно співпадає в часі, всі вони є всесвітньо визнаними майстрами короткого оповідання, що і робить їх твори релевантним **об’єктом** дослідження.

Комунікативна тактика – це мовленнєва дія (один або декілька мовленнєвих актів), що відповідає певному етапу реалізації комунікативної стратегії і спрямована на розв’язання конкретного комунікативного завдання цього етапу [6, с. 6]. Досліджуючи КТ як засіб реалізації комунікативної стратегії, І.В. Труфанова вважає її прийомом мовленнєвої поведінки, що отримує назву тих мовленнєвих вчинків або кліше, за допомогою яких втілюється в комунікативному процесі ця тактика [7, с. 60–62].

Для художніх текстів О. Генрі характерним є активне використання великої кількості засобів інтимізації на порівняно невеликих за розміром ділянках тексту. Наприклад:

At the cashier’s desk sits Bogle, cold, sordid, slow, smouldering, and takes your money. Behind a mountain of toothpicks he makes your change, files your check, and ejects at you, like a toad, a word about the weather [8, p. 82].

Автор, через наратора, об’єднує свій дейктичний центр із дейктичним центром читача й у такий спосіб застосовує **тактику присутності / залучення читача**. Адресат фактично із спостерігача перетворюється на умовного спостерігача зображуваних подій. У наведеному прикладі наратор інтимізує оповідь за допомогою теперішнього наративного часу, що в поєднанні із похідним від *you* присвійним займенником *your* переносить читача до наратора, у сам вигаданий світ, перетворюючи читача на частину художньої реальності, де адресат або пасивно присутній, або взагалі залучений до активної внутрішньотекстової “діяльності”.

У наступному прикладі автор реалізує цю ж тактику присутності / залучення читача за допомогою дейктику *this* та прийому графічної образності, адже в такий спосіб викликає в адресата враження наочності всього описаного.

*And then Thacker called a muchacho – (Виділення – О. Генрі), and dispatched **this note** to the intended victim:*

El Senor Don Santos Urique,

La Casa Blanca,

My Dear Sir:

I beg permission to inform you that there is in my house as a temporary guest a young man who arrived in Buenas Tierras from the United States some days ago. Without wishing to excite any hopes (...) his courage failed him from doubts as to how he would be received.

Your true servant,

Thompson Thacker.

Half an hour afterward – quick time for Buenas Tierras – Senor Urique's ancient landau drove to the consul's door, with the barefooted coachman beating and shouting at the team of fat, awkward horses [8, p. 555].

Експліцитним засобом інтимізації у тексті є пряме звертання до читача, найвищий вияв адресованості:

Oh, yes; he wore a broadbrimmed hat, gentle reader – just like those the Madison Square Post Office mail carriers wear when they go up to Bronx Park on Sunday afternoons [8, p. 732].

Отже, назва слідуєчій виділеної нами тактики **прямого звертання**, співпадає із засобом її реалізації – синтаксично виділеним звертанням до читача.

Додатковим прийомом інтимізації, вжитим у цьому прикладі, є імітація наратором усного мовлення – за допомогою еліптичного речення із вигуком – *Oh, yes*, що не є продовженням попередньої репліки. Таким чином, автор застосовує ще одну КТ – **створення ефекту усного мовлення**. Використовуючи вигук *oh*, наратор відтворює в тексті особливості живого спілкування. Наратив перетворюється на бесіду, що має ознаки незапланованості, непередбачуваності, нехарактерної письмового дискурсу. Інформація, передана з допомогою еліпсису, проміналізується на фоні повідомлень, переданих традиційними синтаксичними конструкціями, що сприяє їх додатковій емоційності.

Частину аналізованої ділянки тексту передано за допомогою теперішнього наративного часу – *mail carriers wear when they go up to Bronx Park on Sunday afternoons*, котрий уже згадувався нами як один із засобів вербалізації КТ присутності / залучення читача. Подібним чином сприяє інтимізації КТ **створення ефекту синхронної комунікації**, з тією тільки відмінністю, що читач залишається за межами вигаданого світу. Використаний автором теперішній наративний час викликає у нього відчуття реальності та синхронності комунікації, події передаються читачеві у формі такого собі “репортажу”. У адресата виникає відчуття близькості всього описаного до його реального місця і часу.

У наступному прикладі з оповідання К. Менсфілд тактика синхронності художньої комунікації вербалізується в інший спосіб – через наративний часовий дейктик – *now*:

Now they could see quite plainly dark bush. Even the shapes of the umbrella ferns showed, and those strange silvery withered trees that are like skeletons... Now they could see the landing-stage and some little houses, pale too, clustered together, like shells on the lid of a box [9, p. 108].

Часовий дейктик *now* перетворює процес художньої комунікації на індивідуальну розмову автора із читачем, викликаючи в останнього відчуття реальності та очевидності такої розмови. Події і сцени, наратовані у формі своєрідного репортажу, викликають у читача враження близькості до наратора і до самого вигаданого світу. Наратор знаходиться поряд із персонажами, бачить те, що й вони, і одночасно – перебуває в часі, а отже, і просторі читача (за аналогією МИ – ТУТ – ЗАРАЗ), встигаючи оповідати йому в режимі “синхронного” часу.

On the previous summer Sarah had gone into the country and loved a farmer. (In writing your story never hark back thus. It is bad art, and cripples interest) [8, p. 53].

В межах цієї текстової ділянки ми виділяємо ще одну тактику – **вказівки / поради читачу**, що полягає у спрямованому і відвертому керуванні свідомістю адресата. Наратор відразу актуалізує увагу читача виділеним графічно за допомогою дужок прямим коментарем у формі поради-імператива – *never hark back*. У межах самого коментарю він додатково інтимізує оповідь особовим дейктиком *your* та використаним просторовим дискурсивним дейктиком – *back*, що точно вказує читачеві на конкретні маніпуляції із текстом, до яких вдався наратор, адресант виходить на прямий контакт із адресатом, намагається спростити процес декодування та інтерпретації художнього тексту, вказує на важливі елементи оповіді, розкриває свої суб’єктивні вимоги та очікування від читача, діалогізує текст.

У межах цього ж уривку наратор негативно оцінює власний спосіб організації тексту – *It is bad art, and cripples interest*. Така КТ **відвертості / ширості адресанта з адресатом** сприяє інтимізації відкриваючи суб’єктивність наратора, його антропоморфність, адресант розкриває адресатові власне Я, демонструє своє ставлення до вигаданого світу та персонажів. Тактика втілюється в тексті безпосередньо через засоби вираження суб’єктивної модальності та оцінки.

Now, growing old has many disadvantages, but it has this compensation (among, let us admit, not a few others), that sometimes it gives you the opportunity of seeing what was the outcome of certain events you had witnessed long ago [10, p. 200].

Тут автор використовує КТ поради / вказівки адресатові – *let us admit*, КТ присутності / залучення адресата – *gives you, events you had witnessed*. Вжитий адресатом у межах імператива дейктичний займенник *us*, похідний від інклюзивного *we*, демонструє спільність поглядів / оцінок / емоцій автора із читачем. Сполучник *now* створює ефект усного мовлення. У саму структуру тексту включено позицію адресанта-спільника, друга, однодумця, що дозволяє виокремити ще одну КТ інтимізації – тактику **солідарності адресата з адресантом**.

I did not like Mr Kelada. He was certain that you were as glad to see him as he was to see you. In your own house you might have kicked him downstairs and slammed the door in his zface without the suspicion dawning on him that he was not a welcome visitor [10, pp. 196–197].

Наратор, зображуючи одного із персонажів, непрямо, за допомогою універсального *you*, залучає читача до процесу оцінювання. Він демонструє незадоволення читача, його роздратування вигаданим персонажем, що збігається із почуттями самого наратора, адресант і адресат – солідарні. Автор і читач утворюють єдиний центр, суб'єктом оцінювання виступає своєрідна інстанція – автор+читач.

Mrs. Raddick was desperate, just desperate. She was “wild” to go back with Mrs. MacEwen, but at the same time... [9, p. 81].

Семантичний еліпсис, вжитий у цьому прикладі, сприяє актуалізації читацької уваги. Не вербалізуючи імпліцитне значення, наратор демонструє читачеві свою довіру, і в такий спосіб викликає у нього відчуття “спільника”. Їм обом зрозумілим і очевидним є неказане, ненаписане, комунікація переходить на якісно вищий рівень – прямої передачі смислів, повної солідарності (КТ солідарності адресанта з адресатом).

Тактика прямого коментарю-доповнення полягає у відкритому “втручанні” наратора в процес сприйняття та інтерпретації тексту читачем. Але, на відміну від вказівки або прохання, тут адресант не вимагає від читача дій або будь-якої відповіді. Автор намагається покращити власні методи виразності, передачі значення / смислу, доповнити самого себе. Таке видиме, експліцитне доповнення наратором власного повідомлення має на меті продемонструвати читачеві турботу про нього, як кінцевого адресата.

Once a friend of mine, seeing the inevitable loom menacingly before him, took ship from a certain port (with a tooth-brush for all his luggage, so conscious was he of his danger and the necessity for immediate action) and spent a year travelling round the world [10, p. 192].

Інформація, оформлена коментарем, не завжди містить важливий смисловий елемент. Головним завданням такого коментарю є демонстрація наративної присутності автора, його переживань та сумнівів щодо зрозумілості написаного. Автор намагається доповнити вже сказане, спростити або покращити процес інтерпретації.

Слід зазначити, що серед розглянутих нами прикладів найчастіше стратегія інтимізації об'єктивується за допомогою відразу декількох КТ інтимізації в межах невеликої ділянки тексту, а то й одного висловлювання. До того ж, неоднорідність кількісного та якісного представлення КТ інтимізації в художніх текстах різних авторів робить доцільним подальший аналіз специфіки комунікативної стратегії залежно від ряду умов, зокрема, конкретного ідіостилю. Адже, втілення власної, індивідуально-авторської стратегії інтимізації, – це вибір між синонімічними альтернативами, певною дискурсивною ситуацією,

тобто умовами в яких проходить комунікація, відносинами між комунікантами і, власне, їх особистістю, соціальною, когнітивною та психологічною.

Для ідіостилію К. Менсфілд найчастотнішою, із суттєвим відривом від решти КТ інтимізації, є **тактика створення ефекту синхронності художньої комунікації** (41% від загальної кількості вжитих авторкою КТ у текстах 30 розглянутих нами оповідань). Бажаючи зблизитися із читачем, авторка зображує події як близькі (в просторі і часі) до адресата, головний акцент стратегії – змусити читача повірити в реальність і наближеність автора та всього того, про що він розповідає, тобто на перший план виходить просторово-часове зближення. Окрім того, серед тридцяти оповідань, К. Менсфілд жодного разу не застосувала КТ прямого звертання та вказівки / поради читачеві (див. Рис. 1).

Для ідіостилію С. Моєма характерним є використання широкого кола різноманітних КТ інтимізації. Такий підхід автора свідчить про його бажання на кожному етапі художньої комунікації максимально впливати на читача, застосовуючи для цього різноманітні засоби інтимізації, котрі по-різному, але ефективно впливають на процес зближення адресата з адресантом. Основну роль у втіленні комунікативної стратегії інтимізації С. Моєма відіграє **КТ відвертості / щирості адресанта з адресатом** (50% від загальної кількості використаних КТ). І, як і в оповіданнях К. Менсфілд, жодного разу автор не застосовується КТ прямого звертання автора до читача (див. Рис. 1).

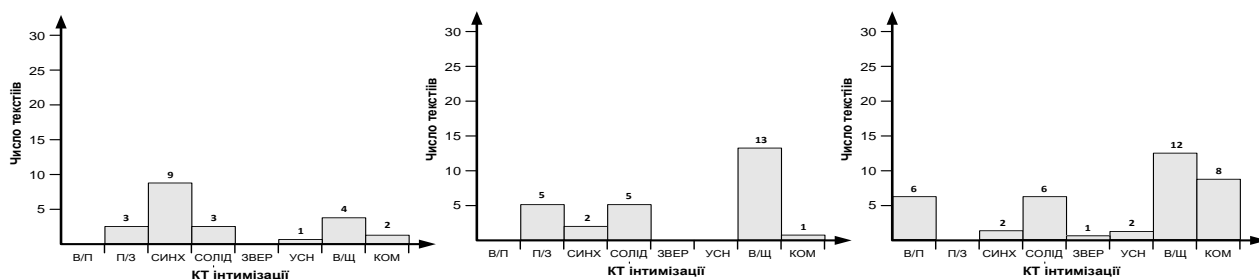

Рис 1. Використання КТ інтимізації у текстах К. Менсфілд (1), С. Моєма (2) та О. Генрі (3)

Найчастотнішими тактиками комунікативної стратегії інтимізації в текстах О. Генрі є **тактика відвертості / щирості адресанта з адресатом** (31,5% від загальної кількості вжитих автором КТ) та **прямого коментарю-доповнення** (21%). Адресант, бажаючи зблизитися із адресатом, акцентує його увагу на своїй суб'єктивності, правдивості, щирості, коментує наратив і дає читачеві поради. В той же час для стилю О. Генрі рідкісними є прийоми відтворення синхронності та залучення читача, “усної” розмови із ним (див. Рис. 1).

Проаналізувавши всі 90 текстів О. Генрі, К. Менсфілд та С. Моєма, підсумуємо, що найпопулярнішою тактикою інтимізації є **КТ відвертості / щирості адресанта з адресатом** (використана у 25% текстів). Отже, основною умовою успішного досягнення текстової

близькості ці автори коротких оповідань вважали розуміння і відвертість між комунікантами. Суб'єктивуючи наратив, автор одночасно демонструє свою реальність, антропоморфність. Він постає перед своїми адресатами як живий суб'єкт оцінювання, що не залишається байдужим і безпристрасним, а пропускає всі події, персонажів, а подекуди й читача, через своє “художнє серце”.

Ще однією поширеною КТ інтимізації є тактика **солідарності адресата з адресантом**, тісно пов'язана із попередньою – 13% від загальної кількості, але суб'єктом оцінки виступає уже не сам наратор, а його адресат – читач. Вміло сформульовані риторичні питання та ствердження, оцінки зображуваного із включенням дейктичного центру адресата ніби відображають бачення самого читача, не залишають йому альтернативи “думати інакше”.

Комунікативна **тактика створення ефекту синхронності художньої комунікації** (вжита у 11% текстів) сприяє встановленню інтимізації у дещо інший спосіб. Уявне просторово-часове зближення комунікантів сприяє передачі зображуваних подій та самого процесу наратування як близьких та реальних. Здається, автор повідомляє читача про події у формі своєрідного репортажу, “прямого ефіру”.

Найрідкіснішою КТ інтимізації серед дев'яноста проаналізованих текстів виявилася тактика прямого звертання до читача, використана у 2% із 90 проаналізованих текстів. Радше за все, КТ прямого звертання перестала бути поширеною після своєї тривалої популярності в жіночій літературі вікторіанської епохи. Намагаючись уникнути асоціацій із цим літературним періодом та стилем, наратори проаналізованих творів зверталися до читача непрямо – через імператив – КТ вказівки / поради читачеві, або включаючи особовий займенник *you* (на позначення читача) до наративу – КТ залучення / присутності адресанта.

Слід зазначити, що серед дев'яноста проаналізованих художніх текстів К. Менсфілд, С. Моема та О. Генрі універсальними КТ є чотири з восьми виділених КТ – тактики створення ефекту синхронності комунікації, солідарності автора з читачем, створення ефекту усного мовлення та відвертості / щирості автора з читачем.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у визначенні специфіки комунікативної стратегії інтимізації та засобів її вербалізації залежно від культурної, історичної, соціальної та гендерної приналежності адресанта / адресата. Цікавим видається встановлення та порівняльний аналіз комунікативних тактик інтимізації в різних жанрах англomовного художнього дискурсу, а також науковому та публіцистичному типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // ЛЭС. – М. : Сов. энцикл., 1990. – С.136–137.
2. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. д-ра філол. наук : 10.02.04. / Л. І. Белехова // – К., 2002. –476 с.

3. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев – М. : Шк. “Языки русской культуры”, 1997. – 574 с.
4. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. моногр. / Безугла Л. Р., Бондаренко Є. В., Пасинок В. Г., Піхтовнікова Л. С., Солощук Л. В., Фролова І. Є., Швачко С. О., Швеченко І. С. / під заг. ред. І. С. Шевченко : Х. : Константа, 2005. – 354 с..
5. Палійчук А.Л. Наративний код інтимізації (на матеріалі англomовного художнього дискурсу) : дис. канд. філол. наук : 10.02.04 / А.Л. Палійчук – Харків, 2011. – 253 с.
6. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий “риторический прием”, “стилистическая фигура”, “речевая тактика”, “речевой жанр” в практике терминологической лекси-кографии / А. П. Сковородников // Риторика – Лингвистика. – Вып. 5 : сб. ст. – Смоленск : СГПУ, 2004. – С. 5–11.
7. Труфанова И. В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И. В. Труфанова // Филол. науки. – 2001. – №3. – С. 56–65.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. Henry O. 100 Selected Stories (chosen by Sapper) / O. Henry. – Wordsworth Editions Limited, 1995. – 735 p.
9. Mansfield K. The Garden Party / Mansfield K. – Penguin Classics, 1998. – 192 p.
10. Maugham S. Sixty-Five Short Stories / Maugham S. – London : William Heinemann Limited and Octopus Books Limited, 1976. – 937 p.